

Słownik filozoficzny: makiawelizm

- [Wprowadzenie](#)
- [Zastanów się](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Nicollo Machiavelli, *Vitru i fortuna*, [w:] tegoż, *Książę, Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Liwiusza*, tłum. C. Nanke, Warszawa 1987.
- Źródło: Nicollo Machiavelli, *Zasada lisa i lwa*, [w:] tegoż, *Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Liwiusza*, tłum. C. Nanke, Warszawa 1987.

- Źródło: Nicollo Machiavelli, *Posiadanie i zasada strachu*, [w:] tegoż, *Książę, Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Liwiusza*, tłum. C. Nanke, Warszawa 1987.
- Źródło: Nicollo Machiavelli, *Poświęcenie messera Remira de Orco dla utrzymania władzy (pokoju)*, [w:] tegoż, *Książę, Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Liwiusza*, tłum. C. Nanke, Warszawa 1987.
- Źródło: Valeriu Marcu, *Machiavelli. Szkoła władzy*, tłum. M. Tarnowski, Warszawa 1938
- Źródło: N. Machiavelli, *Za co chwali się lub gani ludzi, a szczególnie książąt*, Warszawa 1984.
- Źródło: N. Machiavelli, *O nowych księstwach, obcymi siłami i przez szczęście zyskanych*, Warszawa 1984.
- Źródło: N. Machiavelli, *Dlaczego książęta włoscy potracili swe państwa*, Warszawa 1984.

Słownik filozoficzny: makiawelizm

Włochy, Florencja

Źródło: domena publiczna.

Na początku XVI wieku florencki dyplomata, prawnik i filozof Nicolo Machiavelli napisał książkę, która może uchodzić za poradnik sprawowania władzy, odpowiedni dla prezydenta, biznesmena, oficera i gangstera. Machiavelli nie miał złudzeń co do ludzkiej natury i na zawsze pozbawił ludzkość złudzeń co do polityki. Traktat „Księżę” mówił wyraźnie, że gdzie chodzi o władzę, tam liczy się skuteczność – nie moralność. Makiawelizm jako strategia polityczna jest niestety ponadczasowy, sprawdza się podczas kampanii wyborczych w rozwiniętych demokracjach i jako taktyka w negocjacjach biznesowych wielkich korporacji. Niezbyt to sprawiedliwe, że termin pochodzi od nazwiska autora „Księcia”, dzieła przełomowego dla nowożytnej filozofii polityki. Machiavelli nie wymyślił bowiem zła – jedynie bardzo celnie je opisał.

Twoje cele

- Poznasz filozofię polityczną Machiavellego.
- Zastanowisz się jak rozumieć termin makiawelizm, czy jako doktrynę, czy też jako postawę lub zbiór zasad.

- Przeanalizujesz wpływ Machiavellego na rozwój myśli politycznej i społecznej.

Zastanów się

Rozważmy następujące problemy

Polecenie 1

Zapoznaj się z definicją makiawelizmu. Zastanów się, jak rozumiesz pojęcia *virtu* i *fortuna*? Zanotuj swoje przypuszczenia.

Makiawelizm

zespół przekonań wywodzących się z myśli Niccolo Machiavellego, sformułowanych na płaszczyźnie filozofii polityki, doktryn społecznych i politycznych, a także psychologii. To także pewne nakazy i zakazy sformułowane przez autora Księcia oraz wyprowadzone z jego dzieł przez późniejszych interpretatorów, będące swego rodzaju podręcznikiem skutecznego poruszania się w przestrzeni społecznej. W uproszczeniu makiawelizm najczęściej oznacza „amoralizm” przy odwoływaniu się do wartości wyższych (sprawiedliwość, dobro) oraz stosowanie zasady „cel uświęca środki” w postępowaniu w sferze polityki jako środka, który ma zapewnić skuteczność w osiągnięciu i sprawowaniu władzy. Centralnym punktem rozważań u Machiavellego jest jego stosunek do natury ludzkiej oraz relacja *virtu* i *fortuny*.

Virtu to...

Fortuna to...

Polecenie 2

Przeczytaj fragment Valeriu Marcu *Machiavelli. Szkoła władzy*. Zastanów się i odpowiedz na pytanie: czym według autora fragmentu jest zło dla Machiavellego?

” Valeriu Marcu

Machiavelli. Szkoła władzy

Świadomość zła

Świadomość zła jest równie stara jak myślący człowiek, a walka ze złem równie stara jak religia. Dzięki Machiavellemu rezygnacja z walki ze złem zostaje po raz pierwszy wypowiedziana, podniesiona do godności zasady. Ale nie robi on ze zła dobra. Nie odwraca moralności, nigdy nie jest obłudny. Zło jest dla niego daną rzeczywistością, w której niczego zmienić nie można, podobnie jak śmiertelność, jak morze i pory roku. Zło jest częścią składową życia, jest także mistrzem świata. Nie znać zła – znaczy to skakać w głębinę wodną albo biec w ogień. Wszystko, co tęsknota mówi o dobru, odpowiada optymistycznemu, czyli zakłamanemu, usposobieniu jednostki. Jest to igranie z możliwościami, z tym, co być powinno, jest ucieczką przed obserwacją, jest wyobraźnią w raju lenistwa.

Źródło: Valeriu Marcu, *Machiavelli. Szkoła władzy*, tłum. M. Tarnowski, Warszawa 1938.

Czym jest zło dla Machiavellego?

Polecenie 3

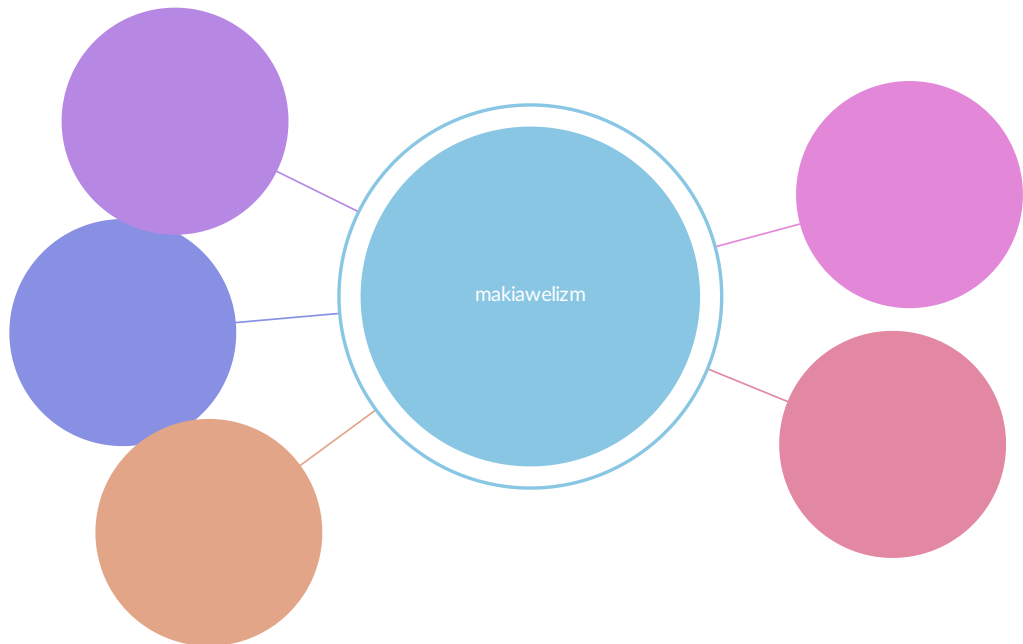
Zastanów się, czy postawa makiaweliczna jest ci bliska, czy raczej twoje poglądy są od niej dalekie. Wyjaśnij, dlaczego możesz lub z jakich powodów nie możesz się z nią utożsamić.

Polecenie 4

Zastanów się i opisz sytuację z życia codziennego, której bohaterowie kierowaliby się zgodnie z zasadą, że „cel uświęca środki”.

Polecenie 5

Stwórz mapę myśli wokół pojęcia *makiawelizm*, która pomoże ci uporządkować dotychczasowe przemyślenia. Pod koniec zajęć wrócisz do tego ćwiczenia.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film edukacyjny

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DT8OrHK74>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o. o, licencja: CC BY-SA 3.0.

Wykład dotyczący makiawelizmu.

Tło historyczne

1

Niccolo Machiavelli był Florentyńczykiem, żył w latach 1469-1527. Czasy Machiavellego to renesans – okres, w którym nastąpił przełom w historii filozofii, ale również w sztuce, np. obrazy Hieronima Boscha czy grafiki Albrechta Dürera znakomicie dokumentują wyczerpanie się scholastycznej wizji świata. Renesans to czas wojen religijnych, to początek narodzin absolutyzmu, czas wielkich odkryć geograficznych i upadku starego porządku ze swą hierarchią wartości. Włochy, w których urodził się Machiavelli, były podzielone na małe, wzajemnie zwalczające się państwa. To czas ciągłych wojen.

licencja: domena publiczna

Santi di Tito, *Niccollo Machiavelli*

2

Ten przełom świata scholastyki i „świata nowego” w następujący sposób charakteryzuje Valeriu Marcu: „Niebo wydawało im się puste, a ziemia pełna możliwości dla przebiegłych, dla bezwzględnych. Mieszanina odwagi, sprzedajności i zręczności stanowiła o formie ich życia i stosunkach do ludzi. Modnym stało się wśród nich chwalić głośno rzeczy, które się zazwyczaj czyni tylko w ukryciu, nie szkodziło ich godności żyć bez idealnego pozoru, poza uczciwością, poza rodziną, poza miłością, poza kościołem, poza odwagą. Sądziło, że mogą żyć bez zastony, która zawsze musi nieco przesłaniać wszystkie rzeczy i uczucia, i nie wzdrygali się przed oglądaniem serc własnych i cudzych. Polityka zostaje oczyszczona z wszelkich pojęć moralnych. Taki właśnie świat, bez jakiegokolwiek idei nadziemskiej, bez jakiegokolwiek fantazji, przeciwny wszelkiemu przypuszczeniu, które nie jest oczywiste, bez jakiegokolwiek fikcji, stanowi realizm polityczny florentyńczyków”.

licencja: domena publiczna

Piero di Cosimo, *Portret Simonetty Vespucci*, 1490

3

Czas Machiavellego to także nieudana próba budowy republiki w duchu odnowy moralnej (religijnej) przez Hieronima Savonarollę oraz klęska zjednoczenia Włoch centralnych przez Cezara Borgia. W tym świecie ciągłych zmian sojuszów, permanentnej walki, braku jakiegokolwiek stabilizacji i autorytetu pojawiła się potrzeba stworzenia silnego państwa – którego ucieleśnieniem u Machiavellego jest książę – opartego na analizie: praw rządzących społeczeństwem, także w ujęciu historycznym, oraz natury ludzkiej. Machiavelli podjął się realizacji tego dzieła, którego efekt jest tak doniosły, że stanowi już od 500 lat źródło inspiracji dla kolejnych, nie tylko humanistycznych, luminarzy następnych epok.

Hieronim Bosch, *Leczenie głupoty* (fragment)

Źródło: domena publiczna.

Polecenie 1

Zapoznaj się z multimediami i odpowiedz na pytanie: jak wyglądał świat według realizmu politycznego florentyńczyków?

Doktryna

Machiavelli jest założycielem nowożytnej filozofii polityki. Próbował on – co mu się zresztą udało – zerwać z całą tradycją filozofii polityki. Porównywał swoje osiągnięcie do osiągnięć takich ludzi jak Kolumb. Twierdził, że odkrył nowy kontynent moralny. Twierdzenie to jest dobrze ugruntowane; jego polityczne nauczanie jest „całkowicie nowe”. Jedyne pytanie dotyczy tego, czy kontynent, który odkrył Machiavelli, jest zdolny do zamieszkania przez człowieka. Machiavelli w swoich głównych dziełach, tj. *Księżę* i *Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Tytusa Liwiusza*, podejmuje wysiłek definicji państwa i sposobu rządzenia, opierając się na rzeczywistych (obserwowanych) stosunkach społecznych panujących w ówczesnym Rzymie

czy Florencji. Filozofia polityki Machiavellego odrzuca opieranie księstwa (państwa) na jakiejś hierarchii bytów ponadnaturalnych. To obserwacja i synteza praw społecznych uzyskanych na podstawie analizy (obserwacji) świata współczesnego i historii. Jest to istota tzw. realizmu politycznego.

2

Machiavelli pomija milczeniem pojęcia i kategorie – rutynowe oprzyrządowanie – za pomocą których najstynniejsi myśliciele i uczeni jego czasów mieli zwyczaj wyrażać myśli. Jest to zerwanie z przeszłością. Dziedzictwo średniowiecza w znacznym stopniu się wykruszyło. Jednakże, co bardziej znaczące, u Machiavellego nie ma też ani śladu platońskiej czy arystotelesowskiej teleologii, żadnych odniesień do jakiegoś idealnego porządku, do jakiejś doktryny o miejscu człowieka w naturze, w wielkiej hierarchii bytów. Nie ma tu nic z tego, co Popper nazwał „esencjalizmem”, apriorycznymi pewnikami objawianymi bezpośrednio rozumowi lub intuicji na temat niepodlegającej zmianie ewolucji ludzi lub grup społecznych w pewnych kierunkach, w dążeniu do celów zaszczipionych im przez Boga lub naturę. Metoda i ton Machiavellego są empiryczne. W konsekwencji autor *Księcia* odrzuca możliwość skutecznego rządzenia poprzez odwołanie się do wartości, takich jak sprawiedliwość, dobro czy miłość. Machiavelli twierdzi, że odwołanie się do Arystotelesa czy św. Tomasza w przypadku konfliktu interesów (odpowiedzi na pytanie jak postępować) nie daje odpowiedzi, bowiem czymże jest stwierdzenie postępować należy roztropnie (odwołując się do wiary). Czym jest ta roztropność? Czy można ją oprzeć na nieweryfikowanych i kwestionowanych wartościach?

Machiavelli znajduje „nowe” rozwiązanie. Pytanie wstępne nie brzmi, jakimi cnotami musi kierować się książę, lecz jakie podstawowe potrzeby posiadają możni i lud. Te potrzeby determinują ich zachowanie i kreują dążenia. Główna potrzeba ludu to „nie być ciemnym”, natomiast potrzebą możnych jest „lud ciemnić”. W tej sytuacji ani lud, ani możni nie odwołują się do realizacji jakiegoś dobra (chyba że w sferze *techne* jako usprawiedliwienie dla swoich czynów – Machiavelli właśnie tu widział rolę religii). W tych dążeniach nie chodzi o realizację dobrego polis. W tej sytuacji obie potrzeby są sprzeczne, będąc jedynie negatywną (lud) i pozytywną, lecz nikczemną (możni). Ów konflikt może zażegnać jedynie książę poprzez mądre (roztropne) działanie. Roztropność zostaje zamieniona na skuteczność, przez co będzie umiejętnością jednoczesnego stosowania praw realizujących potrzeby ludu i możnych, w taki sposób by lud nie był skory do buntu, a książę rządził w pokoju. Polis jawi się jako miasto (państwo) zarządzane przez księcia według podręcznika, który został napisany przez Machiavellego w oparciu o syntezę zjawisk społecznych. Wszelkie wartości (*imponderabilia*¹) uznaje autor *Księcia* za nierealne, ale nie nieużyteczne – są one potrzebne jako środki retoryczne.

¹ *imponderabilia* (łac.) – rzeczy nieuchwytnie, niedające się zważyć, zmierzyć, dokładnie określić, które mogą jednak oddziaływać, mieć wpływ, być znaczące

z zahamowań moralnych. W *Księżu* Machiavelli wyróżnia dwie siły sprawcze naszych postępowań, tj.: *virtu* (siła, mądrość) i fortunę (los, szczęście). Tylko Bóg nie potrzebuje szczęścia, zatem każdy książę potrzebuje fortuny, ale ilość potrzebnej mu fortuny jest zależna od *virtu*. To podstawowe prawo – im więcej *virtu* posiada książę, tym mniej potrzebuje fortuny. *Virtu* jest zależne od nas i naszych predyspozycji. Siły i mądrego (skutecznego) postępowania można się nauczyć. Szczęście można okiełznać, „jest jak kobieta, którą można osiąść”. Potrzeba w tym świadomości celu, woli, determinacji i umiejętności (znajomości zasad społecznych). Wśród zasad Machiavelli wymienia m.in. zasadę lisa i lwa. Książę powinien być lisem: „by wiedzieć, co sidła, i lwem, by postrach u wilków budzić”. Rządzenie ludem i możnymi musi opierać się na uznaniu podstawowego pragnienia wszystkich, tj. „posiadania” (temu służy pognębienie ludu przez możnych i chęć uwolnienia się od niego przez lud), „lecz przede wszystkim niech (książę) powstrzymuje się od cudzego mienia, gdyż ludzie prędzej puszczaają w niepamięć śmierć ojca niż stratę ojcowizny”, i musi pamiętać, że: „mniej boją się ludzie krzywdzić kogoś, kto budzi miłość, niż tego, który budzi strach”. Książę w ostatecznej walce o władzę musi poświęcić nawet bliskich, i tak zabija znienawidzonego przez lud (ku uciesze tegoż ludu) messera² Remira de Orco, któremu wcześniej kazał ten lud „uspokoić”.

² wł. „pan”

Ten „nowy” obraz filozofii polityki opiera się na koncepcji człowieka, który nie jest „dobry” lub „zły”. Człowiek jest taki, jakie są jego potrzeby, po prostu realizuje swoje żądze. W tej podstawowej wojnie o spełnienie swoich

potrzeb musi pojawić się książę, który mocą swojego *virtu* posiadzie w znacznej części fortunę i zbuduje silne miasto. Pytaniem fundamentalnym jest, czy to miasto może być zamieszkałe przez ludzi? Machiavelli mówi, że tak, jeśli książę będzie miał odpowiednią ilość *virtu*, co pozwoli mu rządzić i nie być obalonym, a miasto nie zamieni się znowu w chaos, który trzeba „uspokoić”. W tej wizji realizacji swojego ego poprzez rządzenie (władanie) książę wprowadza jakby obok ideę „pokoju”. Wydaje się, że skuteczne rządzenie, nawet gdy bywa okrutne, ma prowadzić do pokoju (po to zabija książę messera Remira de Orco). Współczesnym językiem można powiedzieć, że ten czyn pozwala księciu mieć lepsze sondaże, a co za tym idzie, chroni przed rewolucją i zapewnia życie w pokoju.

6

Wydaje się, że odzierając filozofię polityki z roszczeń moralnych, Machiavelli wskazał sposób na osiągnięcie celu poprzez stosowanie różnych środków, tj. wszystkich (bowiem każdy cel uświęca środki), których potrzeba – z namysłem i gwałtownie. Celem tym jest konsumpcja *virtu* poprzez rządzenie (władanie) państwem.

Polecenie 2

Zastanów się, jakie są cechy księcia w dziele Niccolò Machiavellego? Zanotuj swoje przemyślenia.

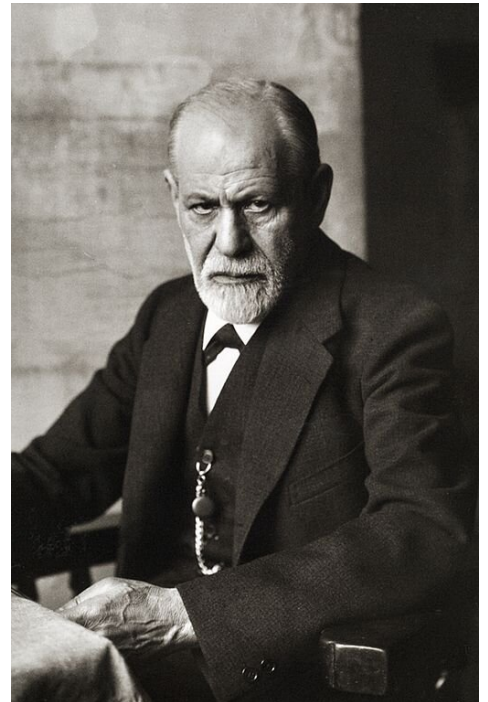
Polecenie 3

Opisz, jakie siły sprawcze naszych postępowań wyróżnia w *Księżcu* Machiaveli?

Nawiązania

Do filozofii polityki autora *Księżcia* nawiązywali przede wszystkim liberałowie odwołujący się do egoistycznej postaci natury ludzkiej. Myśl Machiavellego nie była obca Marksowi, Nietzsche'mu czy Freudowi, którzy wątpili w „dobre” pobudki postępowań.

Machiaveli jest ciągle żywy, a jego myśl jest podstawą coraz to nowych odkryć na gruncie filozofii, psychologii i polityki, np. rozważań o tym, czy jednak całe rządzienie (władanie) nie stoi w parze z pokojem? W końcu skuteczne rządzienie polega na braku wojny i rewolucji. Jeśli by tak było, to czy Machiaveli całkowicie odarł świat ze złudzeń?

Zygmunt Freud

Źródło: domena publiczna.

Oponenci

Głównymi krytykami filozofii Machiavellego są filozofowie chrześcijańscy. Cały personalizm chrześcijański musi w swojej istocie stać w kontrze do autora *Księżcia*.

Wszelkiego rodzaju idealizm w powiązaniu z [esencjalizmem](#) wydaje się trudny czy wręcz niemożliwy do uzgodnienia z Machiavellim.

Polecenie 4

Opisz, jakie nurty myśli filozoficznej są nawiązaniem do makiawelizmu i dlaczego?

Słownik

esencja

(łac. *essentia* – istota, treść) najistotniejsza treść, najważniejszy składnik czegoś; filoz. natura danej rzeczy, decydująca o tym, że jest ona właśnie tą rzeczą, a nie inną

(definicja na podstawie słownika PWN)

immanentny

(łac. *immanere* – „pozostawać wewnątrz”) – zawarty w czymś, nie wykraczający poza coś. Tu, w odniesieniu do przedmiotu poznania, oznacza, że jest on dany w świadomości i nie wykracza poza nią

monarchia

(gr. *mónarchos* – jedyny władca) ustrój polityczny, w którym władza jest sprawowana przez jedną osobę nazywaną monarchą; władza ta ma najczęściej charakter dziedziczny, czyli nie pochodzi z wyborów oraz jest dożywotnia; pierwotnie władza monarchy była nieograniczona – dotyczyła zatem władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej; współczesne monarchie są dość mocno ograniczone przez wybierany parlament oraz niezależną władzę sądowniczą

racja stanu

(łac. *ratio status*) pojęcie powstałe w starożytnym Rzymie związane z uznaniem dobra, interesu i potrzeb państwa za wartość nadrzędną, wytyczną działania nie tylko organów państwowych, ale i obywateli

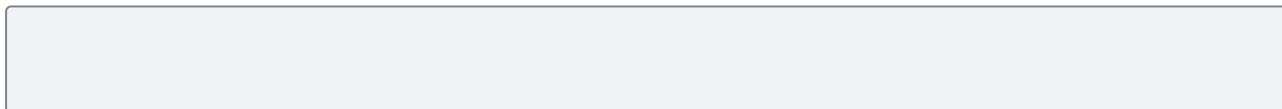
utilitaryzm

(łac. *utilitas* – korzyść, pożytek) teoria etyczna powstała w końcu XVIII w., której główna zasada (zwana zasadą użyteczności) głosi, iż czyn jest dobry wtedy i tylko wtedy, gdy przyczynia się do stanowienia szczęścia powszechnego, rozumianego jako wzrost przyjemności i redukcja cierpień w świecie

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj nagrania. Jakich rządów pragnął Nicollo Machiavelli? Jakie aspekty władzy uważał za najskuteczniejsze?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PtbKWXeqb>

Nicollo Machiavelli

Vitru i fortuna

Mam to silne przekonanie, że lepiej jest być gwałtownym niż oględnym, gdyż szczęście jest jak kobieta, którą trzeba koniecznie bić i dręczyć, aby ją posiadać, i tacy, którzy to czynią, zwyciężają łatwiej niż ci, którzy postępują oględnie. Dlatego zawsze szczęście, tak jak kobieta, jest przyjacielem młodych, bo ci są mniej oględni, bardziej zapalczywi i z większą zuchwałością rozkazują.

Ci przeto książęta, którzy stracili władzę książęcą, piastowaną przez nich od wielu lat, niech o to losu nie obwiniają, lecz własną niezdarność, albowiem nie pomyśleli w czasach spokojnych, że mogą zmienić się (powszechna to wada ludzi nie pamiętać o burzy, gdy morze spokojne), a gdy potem złe czasy nadeszły, o ucieczce myśleli, nie o obronie, spodziewając się, że ludy, sprzykrzywszy sobie zuchwałość zwycięscy, powołają ich z powrotem. Taki sposób jest dobry, gdy brak innego, lecz jest bardzo złą rzeczą zaniechać dla niego innych środków, gdyż nigdy nie chciałoby się upaść dlatego tylko, że się wierzy, iż później znajdzie się taki, kto cię podniesie. To bowiem nie zdarza się nigdy, albo jeżeli się zdarza, nie jest dla ciebie bezpieczne, gdyż jest to marna obrona i nie zależy od ciebie; jedynie takie sposoby obrony są dobre, pewne i trwałe, które zależą wyłącznie od ciebie i od twojej dzielności.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PtbKWXeqb>

Niccollo Machiavelli

Zasada lisa i lwa

Musicie bowiem wiedzieć, że są dwa sposoby prowadzenia walki: jeden – prawem, drugi – siłą; pierwszy sposób jest ludzki, drugi zwierzęcy, lecz ponieważ częstokroć pierwszy nie wystarcza, wypada uciekać się do drugiego. [...] Trzeba przeto być lisem, by wiedzieć, co sidła, i lwem, by postrach budzić u wilków. [...] Zapewne gdyby wszyscy ludzie byli dobrzy, ten przepis nie byłby dobry, lecz ponieważ są oni nikczemni i nie dotrzymywaliby tobie wiary, więc ty także nie jesteś obowiązany im jej dotrzymywać. A nigdy nie braknie księciu przyczyn prawnych, by upiększyć wiarołomstwo. [...] Lecz konieczne jest dobrze umieć tę naturę upiększać i być dobrym kłamcą i obłudnikiem; ludzie tak są prości i tak naginają się do chwilowych konieczności, że ten, kto oszukuje, znajdzie zawsze takiego, który da się oszukać. [...] Nigdy żaden człowiek [jak Aleksander VI Rodrigo Borgia] nie dawał bardziej stanowczych przyrzeczeń, żaden nie potwierdzał czegoś bardziej uroczystymi przysięgami, a żaden mniej nie dotrzymywał; mimo to oszustwa udawały mu się zawsze, gdyż dobrze znał tę stronę świata.

Niccollo Machiavelli, *Zasada lisa i lwa*

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PtbKWXeqb>

Niccollo Machiavelli

Posiadanie i zasada strachu

A mniej boją się ludzie krzywdzić kogoś, kto budzi miłość, niż tego, który budzi strach. Albowiem miłość jest trzymana węzłem zobowiązań, który ludzie, ponieważ są nikczemni, zrywają, skoro tylko nadarzy się sposobność osobistej korzyści, natomiast strach jest oparty na obawie kary; ten więc nie zawiedzie

nigdy. Niemniej jednak książę powinien budzić strach w taki sposób, by jeżeli już nie może pozyskać miłości, uniknął przynajmniej nienawiści: można bowiem bardzo dobrze budzić strach, a nie być znienawidzonym, co zawsze osiągnie książę, powściągając się od mienia swoich obywateli i poddanych, i od ich niewiast. Gdy zaś będzie zmuszonym nastawać na krew czyjąkolwiek, niech to czyni tam, gdzie jest dostateczne usprawiedliwienie i wyraźna przyczyna, lecz przede wszystkim niech powstrzymuje się od cudzego mienia, gdyż ludzie prędzej puszczaają w niepamięć śmierć ojca niż stratę ojcowizny.

Niccollo Machiavelli, *Posiadanie i zasada strachu*

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PtbKWXeqlb>

Niccollo Machiavelli

Poświęcenie messera Remira de Orco, dla utrzymania władzy (pokoju)

Książę, zajmwszy Romanię, zastał ją pod rządami niedołężnych panów, którzy raczej ograbiali swych poddanych, niż dbali o poprawienie ich losu, i dawali więcej powodów do niezgody niż zgody, tak że ta prowincja roiła się od rozbojów, rabunków i wszystkiego rodzaju zuchwałości; otóż książę, pragnąc uspokoić ją i uczynić powolną dla ramienia królewskiego, uważał za rzecz konieczną dać jej dobry rząd. Przeto postawił na jej czele messera Remira de Orco, człowieka okrutnego i energicznego, któremu oddał pełną władzę. Ten uspokoił ją w krótkim czasie i ku wielkiej swej chwale przywrócił porządek. Lecz później zdało się księciu, że ta jego wyjątkowa władza nie jest odpowiednia, obawiał się bowiem, by nie stała się nienawistna; ustanowił więc w prowincji sąd cywilny, pod przewodnictwem jednej z wybitnych osobistości, w którym każde miasto miało swojego obrońcę. A ponieważ wiedział, że poprzednia surowość ściągnęła nań pewną nienawiść, więc pragnąc ułagodzić umysły ludności i zjednać je sobie zupełnie, chciał pokazać, że okrucieństwa, jeżeli je popełniono, nie pochodzą od niego, lecz wynikały z twardej natury ministra. Skorzystawszy więc ze sposobności, kazał go pewnego ranka poćwiartować, a pocięte zwłoki wystawić na placu w Cesenie obok pnia drzewa i zakrwawionego miecza. To okrutne widowisko wywołało zadowolenie i zdumienie ludności.

Ćwiczenie 1

Jakiej władzy sprzeciwiał się N. Machiavelli? Zaznacz poprawne odpowiedzi.

- ☐ opieraniu rządów na zasadach moralnych
- ☐ władzy budzącej strach
- ☐ słabości władzy i nieumiejętności prowadzenia silnych rządów
- ☐ nieumiejętności przewidywania niekorzystnych dla władcy scenariuszy
- ☐ miłosierdziu i sprawiedliwości rządzącego

Ćwiczenie 2

Na czym polegały zasady „nowej polityki”? Zaznacz właściwe odpowiedzi.

Według Machiavellego głównym celem polityki jest ☐ racja państwa ☐ utrzymanie władzy ☐ . Uważał, że władca powinien korzystać ze wszelkich dostępnych środków ☐ nawet z dostępnej pomocy wroga ☐ . Hasło, które wyznawał Machiavelli brzmiało: ☐ władza należy do najsilniejszego ☐ cel uświęca środki ☐ . Dlatego też dowodził, że środki takie jak przemoc, podstęp lub okrucieństwo mogą być stosowane przez władcę w celu ☐ skutecznego działania ☐ zastraszenia innych kandydatów do władzy ☐ . Machiavelli twierdził, że polityka powinna być niezależna od ☐ moralności ☐ praw boskich ☐ i może korzystać ze środków i metod niezgodnych z ☐ prawem państwa ☐ zasadami moralnymi ☐ .

Ćwiczenie 3

Czy istoty ludzkie mogą zapanować nad nieprzychylną im Fortuną? Zaznacz poprawną odpowiedź.

- ☐ Tak, każda istota ludzka ma wpływ na kształtowanie swojego życia, pod warunkiem, że posiada jasny cel.
- ☐ Nie, człowiek jest istotą rzuconą w rzeczywistość i nie ma żadnego wpływu na swój los.
- ☐ Nie, procesów dziejowych nie da się zatrzymać, jednak można je przewidzieć i dostosować swoje postępowanie do zaistniałych warunków.

Ćwiczenie 4

Opisz, jakie konsekwencje miała doktryna Machiavellego dla rozwoju współczesnego państwa?

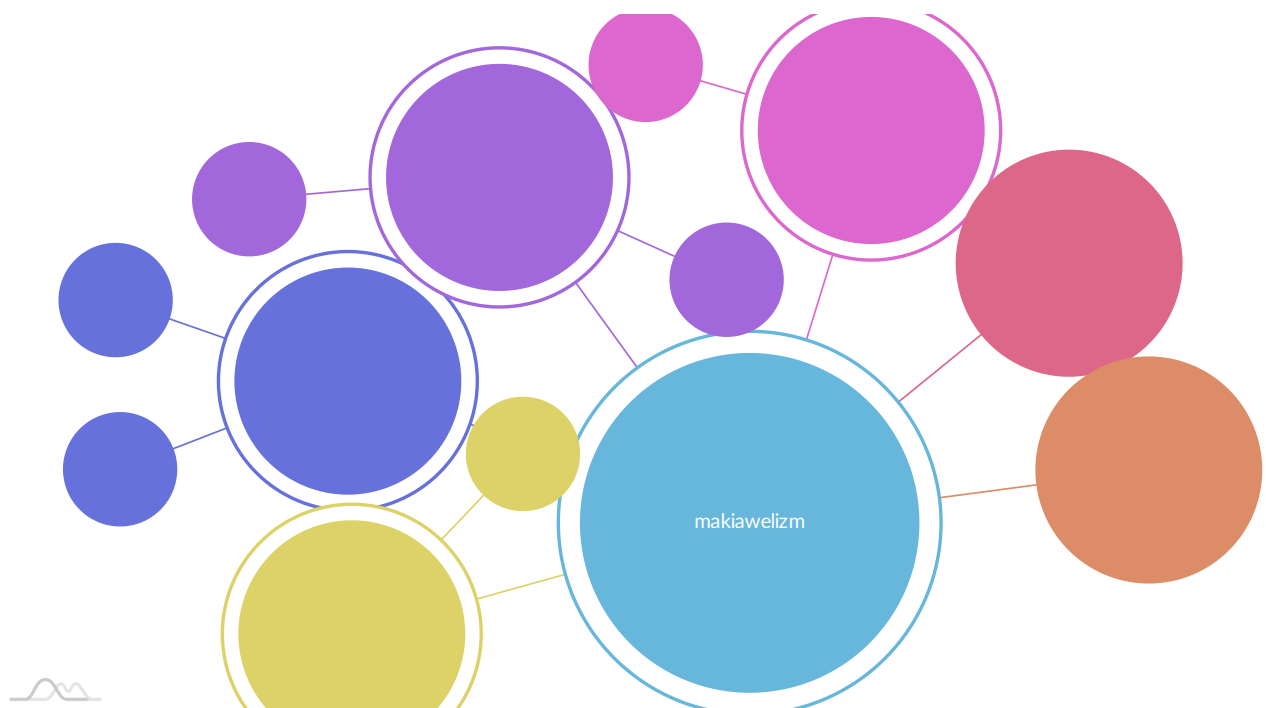
Ćwiczenie 5

Podaj przykład zastosowania „makiawelizmu” w życiu politycznym.

Polecenie 2

Bazując na poniższych pytaniach stwórz mapę myśli, która będzie notatką z lekcji.

- Co to jest *virtu* i jaki ma stosunek do fortuny?
- Na czym polega realizm polityczny Machiavellego?
- Na czym polega skuteczność według Machiavellego?
- Dlaczego księżę zabija messera Remira de Orco?
- Kto kontynuował myśl polityczną Machiavellego?

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Praca domowa

Ćwiczenie 6

Napisz esej na temat: *Bohaterowie i antybohaterowie w polskiej polityce okresu międzywojennego.*

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Słownik filozoficzny: makiawelizm

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);
- 2) o genezę państwa (koncepcja umowy społecznej – koncepcja samorządnej ewolucji);
- 3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);
- 4) o podstawy prawa stanowionego (pozytywizm prawniczy – teoria prawa naturalnego).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia)

- Poznasz filozofię polityczną Machiavellego.
- Zastanowisz się jak rozumieć termin makiawelizm, czy jako doktrynę, czy też jako postawę lub zbiór zasad.
- Przeanalizujesz wpływ Machiavellego na rozwój myśli politycznej i społecznej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pojmuje rolę filozofii jako fundamentalnego składnika dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej;
- zna i charakteryzuje główne dyscypliny filozoficzne, opisuje ich problematykę i posługuje się odpowiednią terminologią;
- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;

- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- film;
- audiobook;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Przed lekcją nauczyciel udostępnia uczniom na platformie materiał „Słownik filozoficzny: makiawelizm”. Uczniowie mają za zadanie przygotować odpowiedzi na pytania zawarte w sekcji „Zastanów się”.

Faza wprowadzająca:

1. Po zalogowaniu na platformie nauczyciel prezentuje (na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika) temat lekcji oraz cele zajęć. Omawia lub ustala razem z uczniami kryteria sukcesu.

2. **Raport z przygotowań.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza ich odpowiedzi na pytania w sekcji „Zastanów się”. Czyta na głos wybrane z nich. Następnie na podstawie odpowiedzi uczniów inicjuje dyskusję, zadając pytanie: *Czym jest zło?*

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium nr 1.** Nauczyciel dzieli klasę na trzy grupy. Każda z nich ma za zadanie przygotować prezentacje na podstawie wydzielonych części materiału w sekcji „Film edukacyjny”. Zespoły pracują według ustalonego porządku:

- grupa 1: tło historyczne;
- grupa 2: doktryna;
- grupa 3: nawiązania i oponenty.

Uczniowie przygotowują krótkie wystąpienia zawierające syntezę treści przydzielonej części multimedium oraz odpowiedzi na polecenia. Po wyznaczonym czasie zespoły prezentują efekty swojej pracy.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Film edukacyjny”, a następnie odczytuje polecenie: *Czy N. Machiavelli nauczał, że trzeba czynić zło, aby osiągnąć dobro, czy te celem jego nauki było wyłącznie dbanie o interes władcy?* Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.

3. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Audiobook”. Każdy uczeń pracuje indywidualnie, samodzielnie przygotowując odpowiedzi do ćwiczeń nr 1-5. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie indywidualnie przygotowują propozycje rozwinięcia mapy myśli w sekcji Audiobook. Porównują swoje propozycje z wersją przygotowaną przed lekcją, dokonując autoewaluacji.

2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz esej na temat: *Bohaterowie i antybohaterowie w polskiej polityce okresu międzywojennego*

Materiały pomocnicze:

- J. Garewicz, *Machiavelli a humanizm epoki Renesansu* [w:] „Myśl Filozoficzna”, 1955, nr 4 (18).
- N. Machiavelli, *Książę. Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Liwiusza* (wybór), Warszawa 1984.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Film edukacyjny” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.